

Bağımsız Kazakistan'ın Betimleme Sanatındaki Sanatsal Özellikler ve Yeni Alanlar

Prof. Dr. Kuandık Eralin

A.Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Tasarım ve Betimleme
Sanatı Bölümü Başkanı

Kazak Betimleme Sanatı kendine özgü gelişim tarihi olan ve dünyayı görme, açıklama ve gözlem gereğince tasvir eden bir halk sanatıdır. Betimleme Sanatının tarihi, insanlık tarihiyle birlikte başlamıştır. Kazak Betimleme Sanatının tarihi çok eski zamanlara dayanmaktadır. Günümüzde mesleki seviyeye ulaşan Kazak Betimleme Sanatında ressamlık, grafik sanatı, heykel ve uygulama sanatı gelişmiştir ve bunların birçok tür ve janrları bulunmaktadır.

Kazak Betimleme Sanatının sanatsal özellikleri ile ilgili konular G. Sarıkulova, M. Gabitova, N. Nurmahanbetov, Ö.Köpösinovala, İ.Rıbakovala, A. Vandarovskaya, K. Li, Ş. Tuyakbayeva gibi ilim adamları tarafından ele alınmıştır. Ayrıca adı geçen ilim adamları Kazak Betimleme Sanatının uzmanlarından A. Kasteev, A. Galımbayeva, K. Teljanov, M. Kenbayev, S. Mambeev, H. Navruzbayev, G.İsmailovala, E. Sidorkin, N. Nurmahanbetov ve S. Romanov'un eserlerini sanatsal açıdan analiz etmiş ve milli betimleme sanatını grafik, ressamlık, heykel ve uygulamalı sanat türlerine ayırmıştır. Betimleme Sanatının tarihi, yaşamsal, resim, manzara ve (peyzaj) animal gruplar açısından ele alınmıştır. Kazak Betimleme Sanatının grup ve janrlar şeklinde araştırılması, ülkemizdeki betimleme sanatı eserlerinin tanınmasına birçok kolaylıklar sağlayacaktır.

Ülkemiz egemenlik aldıktan sonra milli tutum, milli ruh ve ırz, milli tanıtım ve talim hakkındaki konular ayrıntılı şekilde değerlendirilmektedir. Bugünkü küreselleşme çağında gençlere etnik ve kültürel eğitim verilmesi, onların milli değerler ile etnik ve kültürel gelenekler açısından oluşturulması çok önemlidir. Kazak Betimleme Sanatının sanatsal özelliklerinin tespit edilmesi, onun milli miras olarak tanınmasına temel oluşturmaktadır. Bu durum Kazak Betimleme Sanatının sanatsal özelliklerini araştırmanın güncelliğini göstermektedir. Başka kültürleri tanımak, kendi kültürümüzü tanımaktan geçer. Milli kültür halkımızın günlük hayatı, dünya görüşü, tarihi ve toplum gelişimi ile ilgilidir. Kazak Betimleme Sanatının incelenmesi, onun temel göstergeleri ile değerlendirme ölçülerinin henüz somutlaştırılmadığını göstermektedir. Bu konuda tanıtım ve metodolojik kaynaklar yetersizdir. Bu durum sanat alanındaki eğitim ve metodolojik kaynaklara olan ihtiyacı güçlendirmektedir.

Kazak Betimleme ve Uygulama Sanatı ürünlerinin sanatsal özellikleri hakkında A. Margulan, A. Tajimurat, S. Kasımanov, H. Arğınbayev, Ş. Toktabayeva, M. Muhanov, S. Tölenbayev, Ö. Janibekov, T. Basenov ve

K. Amirgazin'in eserlerinde çok önemli bilgiler verilmiştir. Bu eserlerde sanat ürünlerinin şekilleri ve onların günlük hayattaki kullanım tarzı ele alınmıştır. Ayrıca el sanatı ürünlerinin hediye olarak verilmesinin anlamı gösterilmiştir. Ürünlerin yapılışı, şekli, desen ve motifleri, renklerin uyumu yüzyıllar boyunca devam ederek devirden devire ulaşmıştır. Dolayısıyla el sanatındaki örf-adet münasebeti el sanatı ürünlerinin sanatsal özelliklerini göstermektedir.

Kazak Betimleme Sanatı, Bağımsız Kazakistan döneminde milli kültürün bir parçası olarak halkın manevi ve estetik ihtiyacını karşılamaktadır. Bağımsız Kazakistan dönemindeki betimleme sanatı ile ülkemizin toplum gelişimi arasında sıkı ilişki bulunmaktadır. Bağımsızlık dönemindeki betimleme sanatı ile ilgili araştırmalar aşağıdaki sanatsal özellikler ile alanların belirlenmesine imkan sağlamıştır:

1. Devlet sembolleri ile milli paranın gerçekleşmesi (yürürlüğe girmesi) ve onların toplumda yaygın olarak kullanımınıdır. Devlet sembolleri olan bayrak ile armanın sanatsal özelliklerini Ş. Niyazbekov ve Ş. Valihanov araştırmıştır. Devlet sembollerinde milli değerlerin tasvir edilmesini dikkate alan ressam T. Düzelhanov milli paranın süslendirilmesi üzerinde çalışmıştır. Devlet simgeleri ile milli paranın gerçekleşmesi, kazak betimleme sanatının gelişmesine çok büyük katkı sağlamıştır.

2. Ülke birliği ve halkların dostluğunu gerçekleştirmeyi amaç edinen ve şehir sokaklarının süslendirilmesine yönelik anıtsal ve tasarım eserlerinin yaygın şekilde gelişmesidir. Bu yüzden ülkemizin birlik ve beraberlik içinde gelişme siyasetini yansıtan anıtsal ve siyasi eserlerin yapılması gibi çalışmalara ressamlar çok büyük önem vermektedir.

3. Milli örf-adetlerin tasvir edildiği eserlerin gerçekleşmesidir. Milli örf-adetlerin betimlenmesi ressamlardan A. Kasteev, A. Galımbayeva, K. Teljanov, M. Kenbayev tarafından bağımsızlık döneminde gelişmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra K. Zakirov, E. Tölepbay, B. Tulkeev ve K. Nurbekov gibi ressamlar milli örf-adetlerin betimlenmesinde yeni anlam kazandırmıştır.

4. Ünlü heykelticiler başta olmak üzere heykel sanatındaki portre janrı ile heykel ve sanat münasebetinin sonraki heykelticiler tarafından devam ettirilmesidir. Heykelticilerden H. Navruzbayev, T. Dosmaganbetov,

E. Mergenov, R. Ahmetov başta olmak üzere heykel sanatı E.Sergebayev, A. Aynekov ve A. Tursinov tarafından devam ettirilmiştir. Onlar halk kahramanlarından Rayimbek, Kapal, Akpan, Bögenbay ve Navruzbay'ların, hanlardan Ablay ile Tavke'nin, hakimlerden ise Töle, Kazıbek ve Ayteke'nin anıtsal ve sanatsal heykellerini yapmıştır.

Kazakistan'ın Bağımsız devlet olarak piyasa ekonomisinin gelişmesi, milli kültür ve geleneklerinin canlanması Kazak moda tasarımı ve uygulama sanatı, özellikle betimleme sanatının gelişmesini sağlamıştır. Kazak moda tasarımı ve uygulama sanatının ortaya çıkışı eski taş devrine dayanmaktadır. Eski devirde moda tasarımı ve uygulama sanatının bütün dalları gelişmiştir ve günlük hayat malzemeleri taş, tuğla, kemik ve boynuzdan yapıldığından dolayı ağaç, taş ve tuğla işletmeciliği gelişmiştir.

Kazak Betimleme Sanatı, Kazak moda tasarımı ve uygulama sanatının bir dalı olarak değerlendirilmektedir. Kazak Betimleme sanatı insanın düşünce ve çalışmalarının bir sonucu ve eski Türk kültürünün bir parçası olarak tanınmaktadır. Betimleme sanatının gelişimi ile toplum arasında sıkı ilişki bulunmaktadır. Betimleme sanatının eskiden ortaya çıktığı, birçok ilmi araştırmalar ile arkeolojik kazılarda belirtilmiştir.

Günümüzde betimleme sanatının gelişmesine milli kültür açısından ilgi gösterilmektedir. Bu nedenle halkın geleneksel sanat tarihi ve onun içeriği ile yapılaş tekniklerinin tekrar gözden geçirilmesi ve gelecek kuşakların yetiştirilmesinde yararlanması öngörülmektedir.

5. Kuyumculuk sanatı ürünlerinin heykelleriyle şehir çimenleri ve alanların süslenmesidir. Milli el sanatının bir parçası olan kuyumculuk sanatının küpe, yüzük, bilezik vb. ürünlerini heykel şeklinde süsleme faaliyetleri Astana, Almatı, Çimkent ve Karagandı şehirlerinde hızla gelişmektedir. Bunlar şehir güzelliği ile milli niteliğin belirlenmesine katkı sağlamaktadır. Günümüzde bu gibi sanatsal süsleme ve tasarım özellikleri milli betimleme sanatında yeni alan olarak değerlendirilmektedir.

6. Halı dokuma, nakış işleme, batık yazma ve gobelen dokuma sanatında yeni teknolojilerin büyük ölçüde kullanımı ve ressamlık ile grafik sanatında sanatsal eserlerin ortaya çıkışıdır. Uygulamalı sanat uzmanları ile mesleki uzmanlar nakış işleme, batık yazma ve gobelen

dokuma ile birlikte halı dokuma tekniklerini kullanarak ressamlık ve grafik sanatı gibi sanatsal eserleri ortaya koymaktadır. Genç ressamlardan S. Rustemova ve E. Abişova tarafından kaya simgelerinin halıya motiflerle tasvir edilmesi, sanattaki yeni teknoloji olarak değerlendirilmektedir. Ressamın "Çınlayan Küpeler", "Aşk Ezgisi", "Ana Vatan", "Cennet", "Hayat Kökü" ve "Bağımsız Ülke" adlı eserleri renklerin uyumu sağlanmış ve kumaş yüzüne yazılmış sanatsal eser olarak algılanmaktadır.

Kazak halı dokuma sanatının sanatsal özelliği ve tarihiyle ilgili araştırmalar, Kazak halı sanatının tarih arenasına çıkış tarihinin çok eski olduğunu göstermektedir. Günümüzdeki kazak halısının asıl örnekleri, beşinci ve yedinci yüzyıllar arasında milli dünya görüşümüzün motifler aracılığıyla tasvir edilmesinden oluşmuştur. Kazak halılarının sanatsal özellikleri söz konusu olunca etnografların, kültür bilimcilerin, ilim adamlarının çalışmalarında eski Kıpçak halısında ata binen birinin görünüşünün tasvir edildiği, ayrıca motiflerle şehir ve nehir betimlemelerinin yapıldığı bilgi olarak verilmiştir.

Kazak Betimleme sanatının sanatsal özelliklerinden biri, araştırmacılarla ilgili olmasıdır. Bu konudaki fikirler tarihçiler, gezginler, etnograflar, arkeologlar, kültür bilimcileri ve sanatçıların düşünceleriyle ilgili alanları kapsamaktadır. Betimleme sanatının gelişim dönemlerinin belirlenmesinde tarihçiler ile kültür bilimcileri katkıda bulunmuştur. Betimleme sanatının sanatsal özelliklerinin tanınması hakkında sanatçılar değerli fikirler söylemiştir.

Kazak Betimleme sanatındaki milli dünya görüşü motiflerle tasvir edilmektedir. Motifler Kazak halkının dünya görüşünü belirtmektedir. Ustalar motifleri çeşitli renklerle süslendirerek Güney ile Kuzey'i, Batı ile Doğu'yu belirtmiştir. Bunlar beyaz ve siyah renkleri kullanmakla iyilik ve kötülüğü, sema ile yeri tasvir etmiştir. Motiflerin tasvir edilmesinde özel yöntemler kullanılmıştır.

7. El sanatı, milli örf-adetler ve halk kültürü ile çeşitli sanat ürünlerinin gelişmesidir. Bu alanda mesleki el sanatı uzmanları G. İlyaev, K. Tımbekov, F. Zavurbekova, M. Bekenov, B. Rabatov, M. Kasimbekov ve S. Smagulov'un eserleri büyük önem taşımaktadır.

8. Ressamlık ve grafik sanatındaki betimleme özellikleri, madde ve olaylar niteliğinin saha ve zaman açısından gösterilmesi ve felsefi bakımdan açıklanmasıdır. Bu alanda tanınmış ressamlardan E. Tölepbay, J. Kayrambayev ve M. Ali çalışmaları dikkat çekmektedir. Kazak Betimleme sanatındaki ünlü ressam E. Tölepbay'ın "Kökpar" , "Kurbılar" adlı eserleri örf ve adet özellikleriyle yeni anlam kazanmıştır. Geçen yüzyılın 90'lı yıllarında başlamış bu sanatsal alan Kazak Betimleme sanatının gelişmesinde birçok özelliklere sahiptir ve sanatsal kompozisyon yapısı ile fark edilmektedir. J. Kayrambayev'in eserlerinde köy hayatı, bozkır resimleri tasvir edilmiştir. Ressam'ın eserlerinde tüm Kazak köylerine ait ortak özellikler bulunmaktadır. J. Kayrambayev'in eserlerinde renkler önemli bir rol üstlenmektedir. Onun eserlerinde ışık ve karanlık renkleriyle birlikte hayat olayları ile ilgili felsefi anlam verilmiştir.

9. Ressamlık ve grafik sanatı ressamlarının çalışmalarında soyut eserlerin ortaya çıkışı ve günümüzdeki gelişim sürecidir. Kazak Betimleme sanatında Ş. Tuleşov, A. Esenbaev, S. Narınbetov, K. Batırbaev ve U. Şanov gibi ressamlar ünlü ressamlar olarak değerlendirilmektedir. Adı geçen ressamlar Kazak Betimleme sanatının yeni sanatsal alanlarını tespit eden sanat adamları olarak algılanmaktadır.

10. Varlığın sırları ile insanlığın istek ve arzularının desen ve motiflerle betimlenmesidir. "Dava" adlı etno-tasarım stüdyosunun yöneticisi ve aynı zamanda ressam olan B. Talkanbayev'in çalışmaları bu alanı oluşturmaktadır. Ressam B. Talkanbayev, yer ve yedi kat gökyüzü-uzay arasındaki ilişkiyi tasvir eden uzmandır. Onun eserleri Kur'an ayetleriyle ilgilidir.

Bağımsız Kazakistan Betimleme Sanatındaki sanatsal özellikler ile alanların araştırılması gençleri vatanseverlik duygularına, dünya görüşünü oluşturmaya teşvik etmektedir. Bağımsızlık dönemindeki betimleme sanatının araştırılması, öğrencilere sanat çerçevesinde sanatsal eğitim verilmesini göstermektedir.

Bağımsız Kazakistan Betimleme Sanatının meseleleri doğrultusunda özel kurs düzenlemenin esas amacı, betimleme sanatı ile çizimcilik anabilim dalında eğitim alan öğrencilere sanatın anlamını, özellikleri ile alanlarını, şekil ve metotlarını tanıtmaktadır.

Bağımsız Kazakistan Betimleme Sanatındaki sanatsal özellikler ile alanların araştırılmasını, eğitim programının hazırlanmasını ve bu programın ayrı ayrı konularda ele alınmasını sağlayacaktır.

Birinci konu ile ilgili olarak Devlet simgeleri ile milli paranın gerçekleşmesi ve onların toplumdaki kullanım tarzı hakkında bilgi verilmiştir. Devlet sembollerinin oluşmasında Ş. Niyazbekov ile Ş. Valihanov'un, milli paranın tasvir edilmesinde de T. Düzelmanov'un sağladığı katkıları üzerinde inceleme yapılmıştır.

İkinci konu ile ilgili olarak ülke birliği ve halkların dostluğu konularını esas alan şehir sokaklarının süslenmesine yönelik anıtsal ve tasarım eserleri ele alınmıştır. Kazak Betimleme Sanatının gelişmesinde süsleme ve tasarım alanlarıyla ilgili anıtsal ve siyasi eserlerin ortaya çıkışı açıklanmıştır. Bu yüzden ülkemizin birlik beraberlik içinde gelişme siyasetini yansıtan eserlerin yapılması gibi çalışmalara ressamlar çok büyük önem vermektedir.

Üçüncü konuya göre milli örf-adetlerin sanatsal açıdan betimlenmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Betimleme Sanatının Bağımsız Kazakistan dönemindeki gelişim özellikleri, ayrıca K. Zakirov, E. Tölepbay, B. Tulkeev ve K. Nurbekov gibi ressamların eserleri değerlendirilmiştir.

Dördüncü konu ile ilgili olarak ünlü heykeltıraşlar başta olmak üzere heykel sanatındaki portre janrı ile heykel ve sanat münasebetinin sonraki heykeltıraşlar tarafından devam ettirilmesi hakkında bilgiler verilmiştir. Heykeltıraşlardan H. Navruzbayev, T. Dosmaganbetov, E. Mergenov, R. Ahmetov başta olmak üzere heykel sanatının E. Sergebayev, A. Aynekov ve A. Tursinov tarafından devam ettirilmesi ve halk kahramanlarından Rayimbek, Kapal, Akpan, Bögenbay ve Navruzbay'ların, hanlardan Abla ile Tavke'nin, hakimlerden ise Töle, Kazıbek ve Ayteke'nin anıtsal ve sanatsal heykellerinin özellikleri incelenmiştir.

Beşinci konu ile ilgili olarak kuyumculuk sanatı ürünlerinin heykelleriyle şehir çimenleri ve alanlarının süslenmesi ele alınmıştır. Milli el sanatının bir parçası olan kuyumculuk sanatının küpe, yüzük, bilezik vb. ürünlerin heykel şeklinde süslenmesi ve bunların şehir güzelliği ile milli niteliğin belirlenmesine katkı sağladığı açıklanmıştır. Ayrıca günümüzde bu bilgi ile sanatsal süsleme ve tasarım özelliklerinin milli betimleme sanatında yeni alan olarak değerlendirilmesi belirtilmiştir.

Altıncı konu ile ilgili olarak halı dokuma, nakış işleme, batik yazma ve gobelen dokuma sanatında yeni teknolojilerin büyük ölçüde kullanımı ve ressamlık ile grafik sanatında sanatsal eserlerin ortaya çıkışı dile getirilmiştir. Uygulamalı sanat uzmanları ile mesleki uzmanlar nakış işleme, batik yazma ve gobelen dokuma ile birlikte halı dokuma tekniklerini kullanarak ressamlık ve grafik sanatı gibi sanatsal eserler üzerinde inceleme yapılmıştır. Genç resamlardan S. Rustemova ve E. Abışova tarafından kaya simgelerinin halıya motiflerle tasvir edilmesi sanattaki yeni teknoloji olarak değerlendirilmiştir. Ressamın “Çınlayan Küpeler”, “Aşk Ezgisi”, “Ana Vatan”, “Cennet”, “Hayat Kökü” ve “Bağımsız Ülke” adlı eserleri, renklerin uyumu sağlanmış ve kumaş yüzüne yazılmış değerli eser olarak belirtilmiştir.

Yedinci konu ile ilgili olarak el sanatı, milli örf-adetler ve halk kültürü ile çeşitli sanat ürünlerinin gelişim özellikleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu alanda mesleki el sanatı uzmanları G. İlyayev, K. Tınıbekov, F. Zavurbekova, M. Bekenov, B. Rabatov, M. Kasımbekov ve S. Smagulov'un eserleri üzerinde inceleme yapılmıştır.

Sekizinci konu ile ilgili olarak, ressamlık ve grafik sanatındaki betimleme özellikleri, madde ve olaylar niteliğinin saha ve zaman açısından gösterilmesi ve felsefi bakımdan açıklanması dile getirilmiştir. Bu alanda tanınmış resamlardan E. Tölepbay, J. Kayrambayev ve M. Ali'nin çalışmalarına ilgi gösterilmiştir. Kazak Betimleme sanatındaki ünlü ressam E. Tölepbay'ın “Kökpar”, “Kurbılar” adlı eserlerinin örf ve adet özellikleri açısından yeni anlam kazanması belirtilmiştir. J. Kayrambayev'in eserlerinde yer alan köy hayatı, bozkır resimleri ve renk uyumunun sağlanması açıklanmıştır. Ressam'ın eserlerinde tüm Kazak köylerine ait ortak özellikler bulunmaktadır. J. Kayrambayev'in eserlerinde renkler önemli bir rol üstlenmektedir. Onun eserlerinde ışık ve karanlık renkleriyle birlikte hayat olayları ile ilgili felsefi anlam verilmiştir.

Sonuç olarak, Bağımsız Kazakistan'da Betimleme Sanatının sanatsal özellikleri ile yeni alanları hakkındaki konuların Tasarım ve Betimleme Sanatı Bölümünün öğrencilerine bilgi olarak aktarılması, onların sanatsal ve estetik açıdan yetiştirilmesini sağlayacaktır.